

kommet ind på politisk område; men om betydningen iøvrigt heraf og om den formelle og reelle berettigelse for hans optræden ved denne og de andre nævnte lejligheder, problemer, der også involverer spørgsmål om dansk statsretlig praksis, er jeg ikke i stand til at dømme sikkert på det foreliggende grundlag.

Poul Bagge.

For nu et hundrede aar siden, februar 1849, stiftedes et historisk selskab, hvis navn med hæder staar indskrevet i den historiske videnskabs annaler. Det er Selskabet for Danmarks Kirkehistorie.

19. aarh. er i Danmark som i andre europæiske lande tiden for de videnskabelige tidsskrifters opstaaen. Gennembruddet i dansk historieforskning i sidste halvdel af 19. aarh. vistnok ligesom skygger i de fleste historikers bevidsthed over de skridt frem mod en mere videnskabelig historieforskning, der allerede var sket tidligere i aarhundredet. For nutidig bevidsthed staar tidsskrifter som et instrument, der ikke kan undværes i det videnskabelige arbejde, og man tænker ikke over, hvor kort deres levetid har været.

Allerede 18. aarh. havde set stiftelsen af lærde selskaber. Her i landet Videnskabernes Selskab, hvori historie dengang indtog en central plads. Ligeledes Selskabet for Fædrelandets Sprog og Historie. Men disse selskaber var eksklusive. Deres publikationer ligeledes. Den aandelige revolution kultur mennesket gennemlevede et aarhundrede senere, der bl. a. manifesterede sig i en lykkelig tro paa muligheden af menneskeheds kulturelle udvikling og fremgang, gjorde det til en naturlig ting, at man søgte at vende sig til en videre kreds med videnskabelige publikationer. Det skete første gang her i landet 1839. I dette aar stiftedes den danske historiske forening. Adgang til medlemskab stod aabent for alle. Foreningens første formaalsparagraf var udsendelsen af et tidsskrift. Da Selskabet for Danmarks Kirkehistorie stiftedes ti aar senere kunne den nationale stemningsbølge føje endnu et incitament til, til at søge kontakt med videre kredse. At udsende et tidsskrift var ogsaa dette selskabs hovedformaal.

Europæisk kirkehistories aner gaar helt tilbage til Beda. Dansk kirkehistories tradition er dog af nyere dato. Men kirkens fremskudte stilling i tidligere tiders stats- og aandsliv gav helt naturligt kirkehistorien en særstilling ogsaa her i landet. Arild Huitfeldt fandt det rimeligt til sin Danmarks Riges Krønike at føje en bispekrønike. Det er dog ikke fra dette hastværksarbejde, at de

egentlige kirkehistorikere regner deres studiums begyndelse. De tilskriver dansk ortodoksis første mand Hans Poulsen Resen æren for sammen med den nu ukendte Kurt Aslaksen at have gjort det første skridt med historiske oversigter fra 1617—22. Dansk protestantisk kirkehistories rammeværk skabtes dog først i 18. aarh. af præsten Erik Pontoppidan. I tiden til stiftelsen af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie var vel dernæst Fr. Münster den enkeltmand, der ydede den største indsats med *Magazin für Kirchengeschichte und Kirchenrecht der Norden*, der udsendtes med to bind i 1790erne.

Almindelig kirkehistorie var siden 18. aarh. universitetsfag, dansk kirkehistorie ikke. Initiativtageren til stiftelsen af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie maa da ogsaa søges udenfor universitetets kreds. Det var teologen Fr. Hammerich. Han var da præst, men blev senere professor i kirkehistorie ved Københavns universitet. De fire andre medstiftere var ligeledes teologer. Den betydeligste af dem var Ludvig Helveg. Det kan synes ejendommeligt, at man blandt stifterne ikke finder tidens ledende kirkehistoriker professor dr. C. T. Engelstoft. Forklaringen turde vel være, at dansk kirkehistorie ikke var universitetsfag, og at *Historisk Tidsskrifts* spalter allerede stod aabne for hans pen.

For selskabets trivsel i dets første aar betød det utvivlsomt meget, at mange af tidens mest fremtrædende mænd gav det deres støtte ved at træde ind i det. N. F. S. Grundtvig, D. G. Monrad, H. N. Clausen, J. P. Mynster, H. L. Martensen m. fl. Det samme gjaldt tidens historikere. Disse selskabets første aar blev utvivlsomt udadtil de mest straalende. Man tog tidens nye virkemiddel til at faa kontakt med en bredere offentlighed i brug: man afholdt møder — et virkemiddel som ogsaa en senere tid bevarede. — Ogsaa den litterære virksomhed var betydelig. Ludvig Helveg, der i disse aar var den ledende kraft, ydede ogsaa sit særlige bidrag til selskabets virke ved at forfatte en kirkehistorie¹, der dog først forelaa udarbejdet mange aar efter, at han var fratraadt redaktionen af *Kirkehistoriske Samlinger*. Dette skete allerede 1857, da han ved sin ansættelse som præst i Odense maatte forlade København. Selskabet havde det held straks at kunne fylde den tomme plads. Den unge kun 27aarige teolog Holger Fr. Rørdam havde allerede da ved sit forfatterskab bevist sin adkomst til det betroede hverv at redigere tidsskriftet. Hans indsats var en saadan, at han i løbet af ganske faa aar blev selskabets bærende kraft.

Foruden redaktionen af *Kirkehistoriske Samlinger* udsendte

¹ Ogsaa A. D. Jørgensens grundlæggende undersøgelse »Den nordiske Kirkes Grundlæggelse og første Udvikling« er udsendt af selskabet.

han for selskabet »Kjøbenhavns Klostre og Kirker i Middelalderen« og i aarene 1883—89 »Danske Kirkelove 1536—1683« I—III. Ogsaa hans »Skrifter fra Reformationstiden« er udsendt af selskabet.

Rørdams arbejde for selskabet kom til at strække sig gennem 56 aar til hans død i 1913. Fra ca. 1877 var han selskabets formand. Hans efterfølger som formand blev den fremragende kirkehistoriker professor J. Oskar Andersen, grundlæggeren af det videnskabelige studium af dansk kirkehistorie ved Københavns universitet. Hans hovedmedarbejder har fra 1933, da en ny række af Kirkehistoriske Samlinger, hvis udsendelse standsedes ved H. F. Rørdams død, paabegyndtes, overarkivar dr. theol. Bjørn Kornerup været. Denne har, da professor Andersen samtidig med 100aarsjubilæet ønskede at træde tilbage som formand, nu fulgt ham som saadan.

Trods anden, allerede nævnt, virksomhed kan ingen tvivl herske om, at selskabet har ydet sin hovedindsats ved udgivelsen af Kirkehistoriske Samlinger. Ved H. F. Rørdams død 1913 forelaa fem rækker paa i alt 26 bind. Efter genoptagelsen af udgivelsen i 1933 er endnu en række paa seks bind udsendt. Mange specielle kirkehistoriske undersøgelser har set dagens lys i samlingerne, og det er nok paa dette omraade den største indsats er ydet. Men ogsaa som hjemsted for kirkehistoriske kildepublikationer har Kirkehistoriske Samlinger haft stor betydning. En mod en mindre videnskabelig orienteret læsekreds vendt side er »smaastykker«, hvori mindre meddelelser af vidt forskelligt indhold har faaet plads.

At Kirkehistoriske Samlingers fem første rækker i egentlig forstand havde sit fundament i H. F. Rørdams aldrig trættede arbejde viser en gennemgang tydeligt. Over halvdelen af bidragene stammer fra hans haand. For undertegnede, der selv nærer forkærlighed for og er kender af 16. aarh.s historie, ligger det særligt nær at fremhæve hans mange bidrag til reformationstidens historie. Særdeles værdifulde er ogsaa hans bidrag til første halvdel af 18. aarh.s historie med dens brydninger mellem den fæstede form for kirkeliv i streng ortodoks form og den frembrydende pietisme.

Blandt de øvrige bidragydere til Kirkehistoriske Samlinger paatræffer man de fleste af de forskellige tidsaldres fremtrædende kirkehistorikere og historikere. Ogsaa kirkearkæologer og kunsthistorikere tælles blandt Kirkehistoriske Samlingers bidragydere. Til karakteristik af Kirkehistoriske Samlinger hører at nævne, at anmeldelser i egentlig forstand aldrig har fundet optagelse. Er saadanne fremkomne har formen været afhandlingens.

Om den ny række af Kirkehistoriske Samlinger, som hører nutiden til, skal kortelig siges, at den har fulgt gamle traditioner, men at den er videnskabeligt sikrere fundamenteret. Det lykkelige samarbejde mellem professor J. Oskar Andersen og dr. Bjørn Kornerup har borget for, at baade den side af kirkehistorien der er forbundet med den politiske historie, og den der er forbundet med kulturhistorien har faaet, hvad der kunne tilkomme den. Jubilæet er blevet markeret med et af dr. Kornerup forfattet tilbageblik over selskabets historie, som det lønner sig at fordybe sig i.

Astrid Friis.

Med et forord af Aage Friis — og i en ikke helt heldig oversættelse — udkom Friedrich Meineckes lille skrift: *Den tyske katastrofe. Betragtninger og erindringer* sidste år (1948) på Det danske Forlag (i serien Europæisk kulturbibliotek). Både M.'s stilling indenfor historievidenskaben og selve emnet gør det naturligt at henlede opmærksomheden på skriftet, der er blevet til i tiden kort efter det tyske sammenbrud i 1945.

I bogens undertitel skal hovedvægten lægges på betragtningerne, ikke på erindringerne. M.'s egen person eller oplevelser har en tilbagetrukket plads, og når han fortæller om samtaler med mænd som Groener eller oberst Beck er det til belysning af tiden, ikke af sig selv. I forbindelse med »betragtningerne« fremsætter han dog lejlighedsvis et par bemærkninger om sin sysselsættelse med egne værker som det om H. v. Boyen, Weltbürgertum und Nationalstaat samt Die Idee der Staatsräson. Oplysende om M. selv er også hans udtalelse om, at endnu lyder i hans øren de ord, han i 1935 hørte i en tale af præsident Roosevelt ved Harvard universitetets 300-årsfest om »freedom of thought«.

Vægten i bogen ligger, som sagt, paa betragtningerne, forsøget på at udrede, hvad der i det tyske folks udvikling førte »frem« — om man nu kan bruge det ord — til den nationalsocialistiske bevægelse og alle dens uhyrlige skændselsgerninger, »et satanisk princips gennembrud i verdenshistorien«, som M. siger. M.'s udredning her rummer bl. a. en vurdering (om ikke just omvurdering, så dog vel en fra tidligere noget nuanceret vurdering) af den preussiske militarisme, af de tyske enhedsbestræbelser og den dertil knyttede magtdyrkelse, af en filosof som Nietzsches indflydelse på ungdommen, men tillige en vurdering af det 19. og 20. århundredes hele åndelige og sociale udvikling. Trækkene i denne — som teknikkens tiltagende overvægt — er jo ikke spe-